

ВІСНИК

ДЕРЖАВНОЇ
АКАДЕМІЇ
КЕРІВНИХ
КАДРІВ
КУЛЬТУРИ
І МИСТЕЦТВ

1'2012

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

В І С Н И К

ДЕРЖАВНОЇ
АКАДЕМІЇ
КЕРІВНИХ
КАДРІВ
КУЛЬТУРИ
І МИСТЕЦТВ

Щоквартальний науковий журнал

1'2012

Київ – 2012

УДК 050:(008+7)

Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв :
наук. журнал. – К. : Міленіум. 2012. – № 1. – 250 с.

У щоквартальнику Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв висвітлюються актуальні питання історії, філософії, мистецтвознавства, культурології. Значна увага приділяється проблемам сучасної політичної науки.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, усіх, хто прагне отримати ґрунтовні знання теоретичного і прикладного характеру.

Редакційна колегія

Чернець В.Г., д.філос., професор (голова редколегії); **Антонюк О.В.**, д.політ.н., професор; **Афанасьєв Ю.Л.**, д.філос.н., професор; **Баканурський А.Г.**, д.мист., професор; **Бітаєв В.А.**, д.філос.н., професор, член-кор. НАМ України; **Богуцький Ю.П.**, к.філос.н., професор, академік НАМ України; **Вільчинська І.Ю.**, д.політ.н., доцент (відповідальний секретар); **Горбатенко В.П.**, д.політ.н., професор; **Даниленко В.М.**, д.і.н., професор, член-кор. НАН України; **Єсипенко Р.М.**, д.і.н., професор; **Ковальчук Н.Д.**, д.філос.н., доцент; **Кресіна І.О.**, д.політ.н., професор; **Кулешов С.Г.**, д.і.н., професор; **Личковах В.А.**, д.філос.н., професор; **Оніщенко О.І.**, д.філос.н., професор; **Онищенко І.Г.**, д.політ.н., професор; **Пазенок В.С.**, д.філос.н., професор, член-кор. НАН України; **Редя В.Я.**, д.мист., доцент; **Ржевська М.Ю.**, д.мист., професор; **Слободяник М.С.**, д.і.н., професор; **Уланова С.І.**, д.філос.н., професор; **Федорук О.К.**, д.мист., професор, академік НАМ України; **Федотова О.О.**, д.і.н.; **Шкляр Л.Є.**, д.політ.н., професор; **Шульгіна В.Д.**, д.мист., професор.

Затверджено: постановою президії ВАК України від 26.05.2010 р. № 1-05/4 як фахове видання з філософських наук, культурології та мистецтвознавства (Перелік № 9), постановою президії ВАК України від 01.07.2010 р. № 1-05/5 як фахове видання з історичних наук (Перелік № 12) та постановою президії ВАК України від 22.12.2010 р. № 1-05/8 як фахове видання з політичних наук (Перелік № 12)

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(протокол № 3 від 27 березня 2012 р.)

Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій.
За точність викладених фактів відповідальність несе автор

ЗМІСТ

Філософія

Рогожа М. М.	До визначення джерел полікультурності України: соціально-етичні проблеми у творчості С. Оріховського-Роксолана.....	3
Живоглядова І. В.	Спілкування з мистецтвом: сучасний досвід живопису.....	7
Капічіна О. О.	Текст як логіко-діалогічна форма культури (західноєвропейський досвід).....	11
Морозов А. Ю.	Звичаєве, моральне, етичне в контексті інтуїтивного досвіду.....	15
Столяр М. Б.	Радянська сміхова культура воєнного часу в поемі Олександра Твардовського "Василь Тьоркін".....	20
Стоян С. П.	"Швидкість" сучасного мистецтва як втрата символічної цінності твору.....	24
Горгадзе Г. В.	Філософське обґрунтування ролі мистецтва у міжкультурній комунікації.....	28
Гезалов А. А.	Глобалізація, інформаційне общество и социокультурная модель развития.....	32
Ляшко Л. /7.	Екологічна естетика анімаційних фільмів Гаяо Міядзакі.....	37

Культурологія

Корнієнко В. 6.	Концептуальні та методологічні основи комунікаційної парадигми культури.....	42
Садовенио С. М.	Хронотоп у просторі культурології.	45
Жукова Н. А.	Фрейми "відкритого твору" в контексті проблеми "елітарного" (частина перша).....	50
БосикЗ. О.	Символіка меду в контексті українського весілля.....	55
Кравченко О. В.	Методологічні проблеми визначення культурної політики.....	59
Сугрובה Ю. Ю.	Обрядово-святкові дієства як механізм інтеграції слов'янського населення України.....	64
Романчишин В. Г.	Суспільно-політичне життя України наприкінці ХХ століття як культурологічна модель самоідентифікації національного досвіду.....	67
Горбань Ю. І.	Зберігання книжкових пам'яток як культурних цінностей у структурі розвитку культурології.....	72
Денисенко Ю. М.	Феміністична візія української діаспори у творчості Ірени Книш: культурологічні виміри.....	76
Жалюк О. П.	Творчо-комерційна діяльність закладів культури клубного типу.....	80
Горбенко Н. Б.	Відображення особливостей українського менталітету у національній рекламі.....	84
Калужська В. О.	Естрадно-сценічні образи масової культури першої половини ХХ століття.....	89
Мудрик В. Г.	Концепція духовного концерту в системі православного богослужіння: особливості побутування жанру в другій половині ХVIII - на початку ХІХ століття.....	
Парфенюк І. М.	Інформаційна зброя: вплив на культуру.....	Г"
ЯрмакЯ. А.	Відчуття релігійності як складова ностальгії в контексті проблеми особливостей російської культури кінця ХІХ - першої половини ХХ століття (на прикладі творчості М. К. Метнера).	* - -
Червенко К. М.	Культурно-історичний аналіз проектної діяльності: про ео = ⁵ " ~ = як функція культури.	* - -

Мистецтвознавство

Лісецький С. Й.	Становлення жанру хорової симфонії у хорових концертах Артемія Веделя і Дмитра Бортнянського.....	109
Погребняк Г. П.	Морально-етичні засади філософських поем Івана Франка. Паралелі з сучасністю (частина друга "Герой та антигерой. Проблема соціального замовлення").....	112
Павельчук І. А.	Досвід постімпресіоністичного експерименту в натюрмортах Романа Сельського.....	119
Погребняк М. М.	Композиційні хореографічні знахідки Касяна Голейзовського (20-ті роки XX століття).....	123
Молинь В. Д.	Виставки у Коломиї як визначні події культурно-мистецького життя Галичини другої половини XIX століття.....	127
Росляк Р. В.	Кінопрокатна політика в Україні 30-х років XX століття.....	132
Станіслаєвська К. І.	Музичний відеокліп як мистецько-видовищна екранна форма сучасної культури.....	136
Шариков Д. І.	Імпресіонізм та імпровізація у сучасній хореографії.....	141
Афанасьєв С. М.	Школа виконавської майстерності Володимира Андрійовича Денисенка: до історії вітчизняної хореографічної освіти (60-80-ті роки XX століття).....	144
Білаш О. С.	Хореографічний світ фарбами Вадима Меллера: до історії української сценографії 20-х років XX століття.....	147
Кавун В. М.	Камерно-вокальна творчість українських композиторів XIX століття: мистецтвознавчий контекст.....	150
Жуковін О. В.	Видовище як універсальне явище загальнолюдської культури.....	154
Івахова К. П.	Джазові фортепіанні твори Мирослава Скорика: дидактично-виконавський аспект.....	157
Куліш О. А.	Мотив змієборства у релігійно-міфологічній системі первісної культури.....	162
Сигидюк К. С.	Бела Барток "Контрасти": специфіка виконавського втілення.....	167
Нечитайло В. С.	Хореографічна культура як показник світоглядних інновацій.....	172

Історія

Федотова О. О.	Цензура рукописного та друкованого слова як давнє соціокультурне явище.....	178
Копієвська О. Р.	Концептуалізації ментальності в культурі.....	182
Святненко А. В.	Становлення організаційної структури Київської єпархії (кінець XVIII - середина XIX ст.).....	186
Казаков О. О.	Київська трагедія 1482 р.: історико-дипломатичний аналіз (частина перша).....	190
Гаєвська Т. /	До питання становлення радянської святкової культури.....	194
Маргулов А. Х.	Етнокультурні прагнення асирійців України у 1920-1930-х роках як знаряддя асиміляційної політики держави.....	199
Радзісвський В. О.	Соціально-гуманітарне значення та розповсюдження кримінальної субкультури в Україні за сучасних історичних умов.....	203
Вінічук І. М.	Особливості впливу інформаційно-культурної політики України на формування культурно-комунікативних потреб особистості.....	208

І ІШНТОЛОГІЯ

Вільчинська І. Ю.	Когнітивно-нормативні засади формування політико-правової культури особистості.....	213
Джиги Г. В.	Вплив європартій на формування політики ЄС.....	216
Даниляк О. О.	Напрями удосконалення інституту парламентського контролю за діяльністю уряду в Україні.....	219
Гулай В. В.	Пропагандистська складова маніпулятивного впливу у процесі ескалації міжетнічної комунікації (на прикладі легальної української періодики дистрикту "Галичина").....	223
Коваль Ю. О.	Основні моделі президенціалізму в сучасному світі.....	227
Музика О. А.	Міжінституційна взаємодія органів місцевого самоврядування та громадських організацій у сфері міжкультурної комунікації (на прикладі міста Львова).....	231
Родик Г. Ю.	Феномен переговорів у комунікативному просторі сучасної системи міжнародних відносин.....	235

Студентські студії

Науменко В. В.	Барокові площі італійських міст XVII - XVIII ст.....	239
-----------------------	--	-----

Відзиви. Рецензії. Повідомлення

Дацків / Б.	Трагічний досвід міжетнічної конфронтації (рецензія на монографію В. В. Гулая "Міжетнічна комунікація в Західній Україні у роки Другої світової війни" /Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011/.).....	245
Чаяло П. П.	Сонет.....	246

УДК 947.041

Олександр Олексійович Казаков,
кандидат історичних наук,
доцент Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв

**КИЇВСЬКА ТРАГЕДІЯ 1482 р.:
ІСТОРИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ
(частина перша)**

*У статті, спираючись на архівні матеріали, здійснено історико-дипломатичний огляд м:--
ковсько-литовсько-кримської боротьби за українські землі на початку 80-х рр. XV ст. та її траві--
наслідки.*

*Ключові слова: Московське князівство, Кримське ханство, Велике князівство Литовське.
їв, посольство, дипломатична боротьба, трагедія.*

*In the article, leaning against the archived materials, the historica-diplomatical review of the Mosco л -
Lithuanian-Crimean fight is carried out for Ukrainian earths at the beginning of 80th the XV item and it tree :
consequences.*

*Keywords; Moscow principality, Crimean khanate, Large principality, is Lithuanian, Kyiv, embassr
diplomatic fight, tragedy.*

У минулому Києва була значна кількість трагічних сторінок. Одна з них пов'язана з криваве-: боротьбою між Великим князівством Литовським, Московською державою та Кримським ханством за вплив у Східноєвропейському регіоні.

кінець 70-х - початок 80-х років XV ст. позначений різким загостренням московсько-литовських відносин. Головною причиною цього процесу була успішна об'єднавча політика великого князя московського Івана III. Програвши в 1478 р. боротьбу за Новгород, Казимир IV не збирався складати зброю. Польсько-Литовська держава і Московська Русь продовжували підготовку до боротьби за давньоруські землі. Особливістю даного періоду було те, що сторони не наважувались на відкрите зіткнення між собою, а прагнули діяти в складі коаліцій.

Відносини між Польсько-Литовською державою та Московським князівством на межі 70-80-х років складались в умовах нової політичної розстановки сил у Східній та Центральній Європі. Казимир IV міг бути впевненим у поведінці Лівонського ордена, Чехії, Великої Орди. Ягеллони прагнули поглибити стосунки з Ордою, Молдавським князівством, зміцнити власні позиції в Прибалтиці, Чехії, Угорщині. В руських землях ще не завершився процес державного об'єднання північно-східних земель під владою московських великих князів, невирішеною залишалась проблема відносин з Великою Ордою. Казимир IV розраховував добитись змін у співвідношенні сил у Східній Європі на свою користь, послабивши вплив Москви; покінчити з подвійним управлінням у так званих "верховських князівствах" (верхня течія р. Оки). Перемога давала можливість послабити Кримське ханство, яке перетворилось у небезпечного і агресивного сусіда [3, 75, 85, 86].

Реалізацію цих задумів польсько-литовська дипломатія покладала на другу половину 1479-1480 рр. Планувалось створити антимосковську коаліцію у складі Польсько-Литовської держави, Лівонського ордена, Великої Орди та за підтримки пролитовських елементів у Новгороді. Поряд з цим, Казимир IV намагався використати політичний конфлікт, що виник у правлячих колах Московського князівства - антиурядовий заклот братів Івана III Бориса Волоцького та Андрія Углицького (Большого).

У Москві знали про ці плани. Московський літопис повідомляє: "А слышав, что братия (Борис та Андрій, - О. К.) отступиша от великого князя, король польский Казимир с царем Ахматом объединися, а послы царевы у короля беша и съвет учиниша прийти на великого князя царю от себя полем, а королю от себя" [9, 327]. Зрозумілою для московського уряду була і дійсна роль Казимира IV у цих планах.

За даної ситуації у Москві було вирішено прискорити розвиток союзницьких відносин з потенційним противником Великої Орди - Кримським ханством. Успіху московсько-кримських переговорів сприяв союз Казимира з Ахматом.

Офіційний союзний договір між Москвою та Кримом був укладений весною 1480 р. під час посольства кн. Івана Івановича Звенця Звенигородського, що відбуло з Москви 16 квітня [15, 16-24]. Це був двосторонній оборонний договір проти Ахмата та односторонній оборонно-наступальний договір проти Казимира IV: "А на Ахмата царя быть с нами за один: коли пойдет на меня царь Ахмат, и тебе моему брату, великому князю Ивану, царевичев твоих отпустить на Орду с уланы и с князми. А пойдет на тебя Ахмат царь, и мне Менгли-Гирею царю на Ахмата царя пойти, или брата своего отпустить с своими людьми. Также и на короля, на вощего своего недруга, быти нам с тобою за один: коли ты на короля пойдешь или пошлешь, и мне на него пойти и на его землю; или король пойдет на тебя на моего брата на великого князя, или пошлет, и мне также на короля и на его землю пойти. А буду и в шерти с королем, и мне королю шерть сложити, а быти ми на него с тобою за один" [15, 19; 2, 116-118].

Укладення весною 1480 р. військово-політичного союзу з Кримським ханством було значним успіхом московської дипломатії. Зміцненню впливу Москви на Крим сприяв перехід восени 1479 р. на службу до Івана III братів Менглі-Гірея: Нур-Даулета та Айдара, що до цього часу перебували в Києві: "... взял твоего для дела, а держу их у себя и истому своей земле и своим людем чиню тебя деля" [9, 327; 14, 31; 15, 15-16].

Реальне значення союзу Кримського ханства з Московською державою не варто переоцінювати. По-перше, Менглі-Гірей щойно повернувся до влади і ще непевно сидів на власному престолі. По-друге, зацікавлений у розгромі свого ворога Ахмата, він не прагнув значного посилення Московського князівства. По-третє, кримський хан зберігав досить тісні зв'язки зі своїми найближчими сусідами Польщею та Литвою. Проводячи переговори з Московською державою, Менглі-Гірей одночасно намагався домовитись про союзницькі відносини з Казимиром IV. Про це свідчить посольство Азі-Баби до короля в 1479 р. [12, арк. 88; 13, 329-330]. Нарешті, як васал турецького султана, він змушений був узгоджувати час і напрямки своїх походів з Стамбулом. Кримське ханство завжди виступало слухняним виконавцем політики, що визначалась Османською Портою. Вона полягала в тому, що насправді проводилась єдина, добре скоординована політика, яка враховувала спільні стратегічні інтереси, а формально подавалась на міжнародній арені, як незалежна політика. Це дезорієнтувало правлячі кола усіх східноєвропейських держав. До того ж, Крим намагався уникати довготривалих мирних відносин з своїми сусідами, щоб не допустити зростання могутності однієї з цих країн та зберегти рівновагу сил у Східній Європі. Вміло і гнучко використовуючи цю двоякість становища, Османська Порта в одних випадках кидала у бій Кримське ханство, а в інших вдавалась до використання дипломатичних засобів [5, 114, 116; 3, 86-87].

Таким чином, на весну 1480 р. сформувались обидві коаліції. Дипломатична підготовка до війни, в основному, була завершена. Розстановка сил була досить простою: Москві і Криму протистояв союз Польсько-Литовської держави і Великої Орди. Останніх готовий був підтримати Лівонський ор-

ден. За своїми матеріальними та політичними можливостями Орда значно переважала Кримське ханство. Ще більш несприятливим фактором був феодалний заколот удільних князів. Отже, варто визнати, що час для вирішального удару по Московській державі був обраний вдало - загальна військово-політична обстановка для Москви складалась вкрай несприятливо.

Антимосковська направленість дій союзників відкрито проявилась на початку 1480 р. виступом Лівонського ордену проти Пскова. Одночасно північно-західні райони Московської держави були охоплені феодалним заколотом [1, 25-45, 91-94].

Проте ці антимосковські акції фактично не були підтримані Польсько-Литовською державою. Небажання виконувати союзницькі обов'язки та загадково обережна політика Казимира IV літом-осінню 1480 р. неоднозначно оцінюється в історичній літературі. Російські літописи називають дві причини бездіяльності короля: "...быша бо ему свои усобицы" (так звана "змова князів") та "...тогда бо во ева Менгли-гирей царь крымский королеву землю Подольскую, служа великому князю". Це повідомлення збереглося у Никоновському літописі, а у Воскресенському немає вказівки на зв'язок цього виступу Менглі-Гірея з його союзницькими зобов'язаннями перед Іваном III. В інших літописах замість Поділля зазначається Волинська земля [6, 213; 7, 268; 8, 200; 9, 328; 10, 90].

На рішення Казимира IV не розпочинати відкритої боротьби з Московською державою осінню 1480 р. більш сильно, ніж набіг татар, вплинули міркування політичного характеру.

Другим сприятливим фактором, що стримував активність Казимира IV було вторгнення у жовтні 1480 р. кримських військ на південні окраїни Польсько-Литовської держави. Цей похід татар не мав серйозних наслідків, хоч певною мірою зменшував імовірність виступу короля на стороні Ахмата.

Події 1480 р. засвідчили поступову зміну військово-політичної розстановки сил та зовнішньополітичної ситуації у Східній Європі. "Стояння на Угрі" закінчилось відступом і загибеллю хана Велике Орди Ахмата. Московській державі вдалось звільнитись від ординського іґа, а це відкривало нові перспективи на зовнішньополітичній арені. При цьому важливо підкреслити, що московські війська не зазнали втрат і зберегли свою боєздатність. Перемога над Ордою підняла авторитет Москви серед сусідніх держав, в першу чергу знайшла відгук серед руського населення Великого князівства Литовського і сприяла зміцненню відносин з Кримським ханством. Добросусідські стосунки з Кримом забезпечували Московській державі мир на південних кордонах, а постійні вторгнення кримської кінноти в межі Великого князівства Литовського та Польського королівства створювали там напружену ситуацію. Саме в 1480 р. Московська Русь досягла певної переваги у суперництві з Польсько-Литовською державою за давньоруську спадщину. Казимиру IV вдалось відтягнути військове зіткнення з Москвою, але він втратив одного з наймогутніших союзників - хана Великої Орди Ахмата. Під час згаданих подій був оформлений і апробований московсько-кримський союз, який в наступні два десятиріччя стане вагомим чинником у політичному житті Східної Європи.

Після краху антимосковської коаліції в 1480 р. король Казимир IV виявив бажання розпочати мирні переговори з великим князем Іваном III. Предмет і хід цих переговорів погано висвітлений; джерелах, тому відновити повну картину московсько-литовських відносин 1480-1482 рр. надзвичайно складно. Відсутність посольських книг по зносінам з Польсько-Литовською державою за першу половину 80-х років XV ст. не дає можливості точно відновити хід переговорного процесу. Мету переговорів - укладення нового "докончания" та його умови - можна лише передбачити, оскільки вони ніде не зазначені. Нам невідомо, які умови запропонувала польсько-литовська сторона, але очевидно, що переговори закінчились безрезультатно. Відправляючи 26 квітня 1481 р. в Крим посольство Тимофія Гнатовича Скряби, Іван III ще не знав результатів відповідного московського посольства до короля, тому лише обіцяв повідомити про них хана. Проте Казимир IV розцінив підвищений інтерес московського государя до переговорів як його слабкість і тому вони були припинені.

Провал переговорів міг призвести до серйозних політичних ускладнень у московсько-литовських відносинах. Проте цього не сталося. В даних умовах московський уряд проявив неабияк, обережність. Московська держава ще не наважувалась на велику війну з таким сильним противником як Польсько-Литовська держава.

Одночасно ведучи переговори з Казимиром IV, Іван III докладав значних зусиль для відновлення та підтвердження союзницьких відносин з Менглі-Гіреєм. Хоч московсько-кримський союз осінню 1480 р. дав обом сторонам позитивні результати, але в Москві не було впевненості в міцності та тривалості союзницьких відносин з ханом. Згаданому вище московському послу Т. Скрябі ставилось завдання добитись відновлення і підтвердження союзу з Менглі-Гіреєм [11, арк. 60-68; 15, 25-28]: "У ты бы ... мне свое слово молвил и ярлики дал, что тебе со мною на всякого на нашего недруга быт/заодин". При цьому передбачалось два варіанти союзу: проти Ахмата ("... тебе со мною на Ахмата царя быти заодин, а мне с тобою на него быти заодин") та проти короля Казимира IV ("Также нам и на вопчего своего недруга на короля быти заодин и на всякого нашего недруга").

У переговорах з Менглі-Гіреєм Т. Скряба повинен був наполягати на першочергових діях проти Орди. Стосовно дій проти Литви, тут московський посол підкреслював, що "...господарь мой князь великий ... о том мне не приказал бити челом, чтобы тебе на Литовскую землю пойти" [11, арк. 66 зв.-б^в 15, 27]. Подібний варіант дій кримського хана був для московського уряду найбільш бажаним. Лише випадку категоричної відмови Менглі-Гірея від виступу проти Орди ("не пойдет таки на Ахмата царя

... повністю достовірних даних ("весть полная"), "что король пошел на великого князя", посол повинен був "говорити о том, чтобы царь сам всел на конь да пошел на короля" [11, арк. 67 зв.-68].

Як видно з посольської "пам'яті" Т. Скрыби, весною 1481 р. зовнішньополітичну ситуацію у Москві убачали вже не так як рік тому (посольство кн. І. Звениця Звенигородського). Тепер напад кримців на Велике князівство Литовське вважався бажаним не взагалі, а лише у випадку відкритого виступу короля проти Московської держави. Москва ще більше підкреслювала головну мету союзу - спільна боротьба з Великою Ордою.

Оцінюючи військово-політичну ситуацію, що склалась після проведеної військової кампанії на весну 1481 р., московський уряд тепер скептично ставився до можливого виступу Казимира IV. В даному випадку вторгнення кримського хана на півдні окраїни Польсько-Литовської держави не дало б реальної допомоги у боротьбі з Ордою. До того ж, Іван III володів незначною інформацією про підготовку "змови князів" і не хотів без потреби підставляти під удар кримських татар руське населення Литви та Польщі.

Нова зовнішньополітична ситуація, зумовлена загибеллю Ахмата та розпадом Великої Орди, призвела до поступової переорієнтації Кримського ханства від союзницьких відносин з Москвою до зближення з Польсько-Литовською державою. В особі Ахмата зник головний ворог Менглі-Гірея, а, отже, союз з Іваном III вже перестав бути життєвою необхідністю. За даними посольських "пам'ятей" можна чітко прослідкувати, як проблема кримсько-литовських відносин набирала для московського уряду все більшої ваги. Причина цього полягала, по-перше, в невдалому завершенні переговорів про укладення "докончання" та в загальному загостренні відносин з Казимиром IV у 1481 р., по-друге - в побоюванні, що король схилить кримського хана на свій бік і Московська держава потрапить у дипломатичну ізоляцію. Для цього були всі підстави, поскільки упродовж 1480-1481 рр. між Вільно і Кримом поновились переговори, що супроводжувались інтенсивним обміном посольствами [12, арк. 87-93; 13, 330-332; 4, 12-15].

В Москві знали про хід литовсько-кримських переговорів та укладення союзу між Казимиром IV і Менглі-Гіреєм, але до того часу, поки зберігались шанси на укладення власного "докончання" з королем Іван III зберігав спокій. Проте, коли з'ясувалась неможливість досягнення московсько-литовської угоди, Москва почала наполегливо вимагати розриву "шерти" між королем і кримським ханом. Це питання перетворюється в головне в московсько-кримських відносинах.

15 березня 1482 р. у Крим з посольством відбув боярин Юрій Іванович Шестак [11, арк. 69-77; 15, 28-31]. Нові відносини з королем Казимиром IV вимагали від Івана III кардинально переглянути свої попередні слова, сказані посольством Т. Скрыби. Тому в Москві зробили вигляд, що все сказане Т. Скрыбою під час перебування в Кримі є результатом злочинного вигадництва посла. Коментуючи "речи" кримських послів Халіля та Сарики, Іван III "дивувався": "... что будто яз к тебе приказал с своим боярином с Тимофеем с Скрыбою так, чтобы ты Королевых людей и Литвы воевати не велел, доколь к тебе от меня весть будет... И ты сказываешь, по тому моему слову с королем помирился. Ино яз к тебе с Тимофеем с Скрыбою как того не приказывал, чтобы ты королевь земли воевати не велел ... И коли мой боярин Тимофей говорил тебе не по моему наказу, и яз его послал к тебе, и он перед тобою" [11, арк. 73 ЗВ.-74]. Звичайно, Менглі-Гірей вів переговори з Казимиром за власною ініціативою, до того ж більш року тому. Таким чином, боярин Т. Скрыба був оголошений брехуном, і, у березні 1482 р., виданий кримському хану.

Посольський наказ цікавий і тим, як Москва оцінювала стосунки з Польсько-Литовською державою. Іван III писав: "... приказывал есми к тебе с своим боярином с Тимофеем о том, что король присылал ко мне своих послов о любви и о докончанье, и яз по его слову к нему посылал своих послов; и он нынеча со мною любви и докончания не хочет, а в Орду послал, да подымает на меня моих недругов".

Зробивши спокутне жертвоприношення, Іван III почав вимагати від Менглі-Гірея виконання договору 1480 р. ("друг другом быти, а недругу недругом быти"). В Москві передбачали, що хан, на підставі укладеного з королем договору, може послатись на необхідність попереднього повідомлення короля про припинення союзницьких відносин. В даному випадку московський посол повинен був зіслатись на договір Менглі-Гірея з Іваном III, за яким хан зобов'язувався перед великим князем "на короля именем ... с ним Зыти заодин". Далі посольська "пам'ять" містила категоричну вимогу "... а будешь с королем в докончанье, **1** тебе с ним шерть сложити". На закінчення московський государ вимагав, щоб Ю. Шестак "... говорити жарю о том, чтобы царь пожаловал, пошел на королеву землю" [11, арк. 76 зв.-77].

Таким чином, на прикладі даної посольської "пам'яті" ми бачимо як упродовж року змінився характер відносин між Москвою та Вільно. Посольство Ю. Шестака створювало цікаве у дипломатичній практиці того часу питання: як повинна поступитися одна з двох сторін, що домовляються, якщо она перебуває в союзницьких стосунках з третьою стороною, що стала для другої сторони, що домоляється, "недругом"? Московсько-кримський договір мав значно більшу визначеність, ніж литовський, скільки в ньому "недрузи" були названі поіменно: хан Ахмат і король Казимир IV. Литовський варіант союзницьких відносин містив лише загальну формулу союзу без зазначення проти кого він направлений. Проте у великій політиці бере верх не переконливе юридичне тлумачення тексту договору, а конкретні, рагкичні міркування. Весною 1482 р. Менглі-Гірею необхідно було вирішити питання, з ким залишитись у союзницьких відносинах - з Іваном III проти короля Казимира IV, чи, навпаки, з королем проти московсько-)

(Продовження - в наступному номері)

1. Алексеев Ю. Г, Освобождение Руси от ордынского ига / Ю. Г. Алексеев. - П., 1989.
2. Базилевич К. В. Внешняя политика Русского централизованного государства: Вторая половина XV в. / К. В. Базилевич. - М., 1952.
3. Греков И. Б. Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XV-XVI вв. / И. Б. Греков. - М., 1984.
4. Казаков О. О. Маловідомі сторінки московсько-литовської боротьби за давньоруські землі на межі 70-80-х років XV ст. / О. О. Казаков, В. М. Мордвінцев. - К., 1997.
5. Панашенко В. В. Агресія Кримського ханства і султанської Туреччини на Україну в кінці XV - першій половині XVI ст. / В. В. Панашенко // Феодалізм на Україні. - К., 1990.
6. Полное собрание русских летописей. - Т. 8. - СПб., 1859.
7. Полное собрание русских летописей. - Т. 18. - СПб., 1913.
8. Полное собрание русских летописей. - Т. 24. - Пг., 1921.
9. Полное собрание русских летописей. - Т. 25. - М.-Л., 1949.
10. Полное собрание русских летописей. - Т. 32. - М., 1975.
11. Російський державний архів давніх актів, ф. 123, оп. 1, спр. 1.
12. Російський державний архів давніх актів, ф. 389, зап. 4.
13. Русская историческая библиотека. - Т. 27. - СПб., 1910. - Стп. 329-332.
14. Сборник П. Муханова. - СПб., 1836. - С. 31.
15. Сборник русского исторического общества. - Т. 41. - СПб., 1884.